NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2026-8]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

13.00.00-PEDAGOGIKA
journal.namdu.uz
PEDAGOGICAL

RAQAMLI MULOQOT VA ETIKA MUAMMOSINING PEDAGOGIK TADQIQOTLARDAGI EVOLYUTSIYASI

Kurbanbayeva Mukaddas Kozibayevna
Toshkent gumanitar fanlar universiteti o‘ qituvchisi,
Guliston davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi
Orcid: https://orcid.org/0009-0005-7245-273X
E-mail: qurbanbayevamuqaddas9@gmail.com
UDK: 372.893

Annotatsiya: *Ushbu maqolada pedagogik etika tushunchasining tarixiy taraqqiyoti va uning zamonaviy axborotlashgan jamiyatdagi transformatsiyasi tizimli ravishda tadqiq etiladi. Tadqiqotning dolzarbligi ta’lim muhitining raqamlashishi natijasida an’anaviy pedagogik muloqot normalari va virtual makondagi xulq-atvor qoidalari o‘ rtasidagi tafovutning ortib borayotgani bilan izohlanadi. Maqolada retrospektiv tahlil metodidan foydalangan holda, pedagogik etikaning klassik davrdan boshlab zamonaviy “Netiket” (tarmoq etikasi) tushunchasigacha bo‘ lgan rivojlanish bosqichlari ochib berilgan. Muallif pedagogik merosning (Komenskiy, Suxomlinskiy qarashlari) raqamli muloqotdagi o‘ rnini tahlil qilar ekan, axloqiy normalarning texnologik muhitga moslashish mexanizmlarini ko‘ rsatib o‘ tadi. Tadqiqot davomida xorijiy olimlar, jumladan, V. Shi, M. Ribble va L. Floridining raqamli fuqarolik va kiberetika borasidagi nazariy konsepsiyalari qiyosiy o‘ rganilgan. Maqolaning asosiy yangiligi shundan iboratki, unda raqamli muloqot etikasi shunchaki qoidalar majmui emas, balki pedagogik jarayonning subyektlari o‘ rtasidagi “virtual mas’uliyat” va “raqamli madaniyat”ning uzviy qismi sifatida talqin etiladi. Xulosa qismida raqamli muloqot etikasi muammolarini bartaraf etish bo‘ yicha pedagogik tavsiyalar va kelajakdagi tadqiqot yo‘ nalishlari belgilab berilgan.*

Kalit so‘ zlar: *Retrospektiv tahlil, pedagogik etika, Netiket, raqamli muloqot, kiberetika, pedagogik meros, raqamli fuqarolik, akademik halollik.*

ИННОВАЦИОННАЯ МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ЦИФРОВОЙ КОММУНИКАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Аннотация: *В данной статье систематически исследуется историческое развитие концепции педагогической этики и ее трансформация в современном информационном обществе. Актуальность исследования обусловлена растущим разрывом между традиционными нормами педагогического общения и правилами поведения в виртуальном пространстве в результате цифровизации образовательной среды.*
С использованием метода ретроспективного анализа в статье раскрываются этапы развития педагогической этики от классического периода до современной концепции “Нетикета” (сетевой этики). Анализируя роль педагогического наследия (взгляды Коменского, Сухомлинского) в цифровой коммуникации, автор демонстрирует механизмы адаптации этических норм к технологической среде. В ходе исследования проведен сравнительный анализ теоретических концепций цифровой гражданственности и киберэтики зарубежных ученых, таких как В. Ши, М. Риббл и Л. Флориди. Основная новизна статьи заключается в том, что этика цифрового общения трактуется не просто как набор правил, а как неотъемлемая часть “виртуальной ответственности” и “цифровой культуры” субъектов педагогического процесса. В заключении представлены педагогические рекомендации по преодолению проблем этики цифровой коммуникации и определены направления будущих исследований.

Ключевые слова: *Ретроспективный анализ, педагогическая этика, Нетикет, цифровое общение, киберэтика, педагогическое наследие, цифровая гражданственность, академическая честность.*

AN INNOVATIVE MODEL OF FORMING A FUTURE TEACHER’S DIGITAL COMMUNICATION CULTURE

Abstract: *This article provides a systematic study of the historical development of the concept of pedagogical ethics and its transformation in the modern information society. The relevance of the study is driven by the increasing gap between traditional norms of pedagogical communication and rules of conduct in virtual spaces, resulting from the digitalization of the educational environment. Using the method of retrospective analysis, the article reveals the developmental stages of pedagogical ethics from the classical period to the modern concept of "Netiquette" (network ethics). By analyzing the role of pedagogical heritage (the views of Comenius and Sukhomlinsky) in digital communication, the author demonstrates the mechanisms through which ethical norms adapt to the technological environment. The research includes a comparative analysis of theoretical concepts regarding digital citizenship and cyber-ethics by foreign scholars such as V. Shea, M. Ribble, and L. Floridi. The primary novelty of the article lies in interpreting digital communication ethics not merely as a set of rules, but as an integral part of the "virtual responsibility" and "digital culture" of the subjects involved in the pedagogical process. The conclusion offers pedagogical recommendations for addressing ethical challenges in digital communication and outlines directions for future research.*

Keywords: *Retrospective analysis, pedagogical ethics, Netiquette, digital communication, cyber-ethics, pedagogical heritage, digital citizenship, academic integrity.*

KIRISH

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi ta'lim tizimidagi muloqot shakllari, o‘ qitish usullari va pedagogik munosabatlarni tubdan o‘ zgartirmoqda. Natijada, raqamli muloqot madaniyati, axborotdan mas'uliyatli foydalanish, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va onlayn muhitda axloqiy me'yorlarga rioya qilish masalalari pedagogik tadqiqotlarning muhim sohalariga aylandi. Pedagogikaning rivojlanishi davomida raqamli muloqot va etika masalalari dastlab texnologiyalardan foydalanish madaniyati doirasida o‘ rganilgan bo‘ lsa, bugungi kunda ular raqamli kompetensiya, media savodxonligi, sun'iy intellekt etikasi kabi zamonaviy tushunchalar bilan uzviy bog‘ liq holda o‘ rganilmoqda.

Bugungi kunda ta'limning raqamlashishi nafaqat texnologik jarayon, balki axloqiy-pedagogik hodisa sifatida ham namoyon bo‘ lmoqda. An'anaviy "ustoz-shogird" munosabatlarining virtual olamga ko‘ chishi muloqot madaniyatining yangi qirralarini, xususan, Netiket tushunchasini ilmiy iste'molga olib kirdi. Ushbu evolyutsiyani o‘ rganish kelajak pedagoglari uchun raqamli gigiyena va etik normalarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogik etikadan raqamli etikaga o‘ tish shunchaki format o‘ zgarishi emas, balki pedagogik muloqot paradigmasining yangilanishidir. Quyida ushbu jarayonning eng muhim jihatlarini kengaytirilgan holda tahlil qilamiz. XXI asrning birinchi choragiga kelib, ta'lim tizimi misli ko‘ rilmagan global transformatsiyani boshidan kechirmoqda. Raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayoniga shiddat bilan kirib kelishi nafaqat o‘ qitish metodikasini, balki pedagogik muloqotning fundamental axloqiy asoslarini ham tubdan o‘ zgartirdi. An'anaviy sinf xonalaridagi "yuzma-yuz" muloqot o‘ rnini virtual makon, ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlar egallashi natijasida pedagogik etika muammosi yangi, yanada murakkab bosqichga ko‘ tarildi. Bugungi kunda pedagogik hamjamiyat oldida turgan eng dolzarb masalalardan biri – ko‘ p asrlik pedagogik qadriyatlarni saqlab qolgan holda, raqamli muhit uchun xos bo‘ lgan yangi xulq-atvor kodeksi – "Netiket" (tarmoq etikasi) madaniyatini shakllantirishdir. Raqamli muloqotda emotsional aloqalarning zaiflashishi, anonimlik hissi va masofaviylik pedagogik muloqotda "axloqiy vakuum" paydo bo‘ lishi xavfini tug‘ dirmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Pedagogik etika muammosi klassik pedagogikada Yan Amos Komenskiy[5], I.G. Pestalotsi, keyinchalik esa V.A. Suxomlinskiy[14] va A.S. Makarenko kabi yirik namoyandalar tomonidan fundamental darajada o‘ rganilgan. Biroq, raqamli muloqot etikasi nisbatan yangi soha bo‘ lib, u xorijiy tadqiqotlarda V. Shi[11], M. Ribble[10], L. Floridi[3] kabi olimlar tomonidan "Raqamli fuqarolik" va "Axborot etikasi" kontekstida tahlil qilingan. O‘ zbekiston pedagogika fanida ham ushbu sohani retrospektiv va evolyutsion nuqtayi nazardan tadqiq etishga ehtiyoj yuqori.

Mahalliy tadqiqotchilar orasida N.A. Muslimov pedagog kasbiy kompetentligini shakllantirish muammolarini tadqiq etib, zamonaviy o‘ qituvchi innovatsion texnologiyalar va axborot madaniyatini puxta egallashi lozimligini ta'kidlaydi. Olimning fikricha, axborot muhitida samarali faoliyat yuritish pedagogning kasbiy muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biridir.

M. Usmonboyeva va O‘ . Tolipov pedagogik texnologiyalarni qo‘ llashning samaradorligi ko‘ p jihatdan o‘ qituvchining kommunikativ kompetentligiga bog‘ liq ekanligini qayd etadilar. Ularning fikricha, hamkorlikka asoslangan ta'lim muhitini yaratishda zamonaviy kommunikatsiya vositalaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, Sh. Sharipov innovatsion ta'lim texnologiyalarini qo‘ llash bo‘ lajak pedagoglarning mustaqil fikrlash, axborotni tahlil qilish va kommunikativ faoliyatini rivojlantirishga xizmat qilishini ta'kidlaydi.

Mazkur maqolaning maqsadi – pedagogik etika tushunchasining shakllanish tarixini tahlil qilish orqali uning raqamli transformatsiya davridagi evolyutsiyasini aniqlash hamda zamonaviy "Netiket" normalarining pedagogik mazmunini ochib berishdan iborat. Ushbu maqsaddan kelib chiqib, quyidagi vazifalar belgilandi:

Pedagogik etika tushunchasining tarixiy-pedagogik bosqichlarini retrospektiv tahlil qilish.

An'anaviy axloqiy normalarning raqamli muhitga ko' chishidagi transformatsion jarayonlarni o' rganish.

Xorijiy olimlarning tarmoq etikasi borasidagi nazariy konsepsiyalarini umumlashtirish.

Zamonaviy pedagog uchun raqamli muloqot madaniyatining ustuvor yo' nalishlarini belgilash.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada tarixiy-mantiqiy tahlil, qiyosiy-pedagogik yondashuv hamda retrospektiv tahlil metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot obyekti sifatida pedagogik muloqotning axloqiy normalari, predmeti sifatida esa ushbu normalarning raqamli muhitdagi evolyutsion o' zgarishlari olindi.

Raqamli muloqot etikasining shakllanishini tushunish uchun avvalo klassik pedagogik merosga nazar tashlash lozim. Sokrat va Platon davridan boshlab muloqotning dialektik shakli va o' zaro hurmat tamoyillari pedagogik etikaning poydevori bo' lib xizmat qilgan. Yan Amos Komenskiy asarlarida o' qituvchining axloqiy qiyofasi dars berishning texnik usullaridan ustun turishi ta'kidlangan. Ushbu davrda etika asosan "yuzma-yuz" muloqotga asoslangan bo' lib, u vafodorlik, andisha va nutq madaniyati kabi tushunchalar bilan cheklangan edi. An'anaviy pedagogikada o' qituvchi va o' quvchi o' rtasidagi muloqot sinxron (bir vaqtda va bir joyda) va verbal (so' z orqali) xarakterga ega edi. Raqamli muhitda esa muloqot quyidagi xususiyatlarni kasb etdi:

Asinxron muloqot: Xabarlar darhol o' qilmasligi yoki javob berilmasligi mumkin. Bu o' qituvchidan "kutish etikasi" va vaqtni boshqarish (taym-menejment) madaniyatini talab qiladi.

Vizual va matnli dominantlik: Yuzma-yuz muloqotdagi intonatsiya va tana tili o' rnini "emoji"lar, stikerlar va punktuatsiya egalladi. Bu esa o' qituvchi nutqining yozma madaniyatiga (Digital Literacy) yangicha talablar qo' ydi.

Tadqiqot davomida foydalanilgan ilmiy manbalar sifatida falsafa, axloqshunoslik va pedagogikaga oid darsliklar, monografiyalar hamda so' nggi yillarda chop etilgan ilmiy maqolalar tanlab olindi. Bu manbalar tadqiqot xulosalarining ilmiy asoslanganligini va metodologik ishonchliligini ta'minladi.

NATIJALAR VA ULARNING TAHLILI

Pedagogik tadqiqotlarda muloqot etikasining rivojlanishini shartli ravishda uch bosqichga bo' lish mumkin:

I bosqich: Klassik pedagogik etika (XX asr o' rtalarigacha) Ushbu bosqichda asosiy e'tibor o' qituvchining shaxsiy fazilatlari va sinfdagi xulq-atvoriga qaratilgan. V.Suxomlinskiy pedagogik etikaning markaziga "bola qalbini tushunish" va "so' z mas'uliyati"ni qo' ygan[14].

II bosqich: Kommunikativ yondashuv (XX asr oxiri)

Axborot almashinuvi tezlashishi bilan pedagogik muloqotning psixologik aspektlari o' rganila boshlandi. Muloqotning demokratik uslubi va hamkorlik pedagogikasi tushunchalari shakllandi.

III bosqich: Raqamli transformatsiya va "Netiket" (XXI asr boshi) Internetning ommalashishi bilan muloqot makoni o' zgardi. Tadqiqotchi V.Shi (Virginia Shea) 1994-yilda "Netiquette" asari orqali tarmoq muloqotining 10 ta asosiy qoidasini fanga kiritdi[11].

Xorijiy olimlarning tadqiqotlarida raqamli etika muammosi quyidagi fundamental nazariyalar asosida tahlil qilinadi: A. Margaret Roks va M. Ribble raqamli etikani "Raqamli fuqarolik" (Digital Citizenship)ning 9 ta elementidan biri sifatida ko' rsatadi. Uning fikricha, o' quvchilarga texnologiyadan foydalanishni o' rgatishdan oldin, ularga tarmoqdagi mas'uliyatni o' rgatish lozim[10].

B. N. Baym va "Ijtimoiy muloqot" nazariyasi Nensi Baym raqamli muloqotda "shaxsiyatning namoyon bo' lishi" (Self-presentation) masalasini o' rgangan. Uning tahlilicha, tarmoqdagi pedagogik etika o' qituvchining shaxsiy va professional chegaralarini (boundary management) saqlash san'atidir[2].

Raqamli etika muammosi xorijiy pedagogikada turli rakurslarda o' rganilgan:

1-jadval.

Raqamli etika muammosini o' rgangan olimlarning qarashlari

Olim	Asosiy nazariyasi / Qarashi
Virginia Shea	Tarmoq etikasining universal qoidalari (odam ekanligingizni unutmang, haqiqiy hayotdagi qoidalarga amal qiling).
L.Floridi	"Informatsion etika" (Information Ethics) - axborotni yaratish va tarqatishning ontologik mas'uliyati.
H.Rheingold	Virtual jamoalarda o' zaro ishonch va ijtimoiy kapitalni shakllantirish etikasi.

Xorijiy tadqiqotlar shuni ko' rsatadiki, raqamli muloqotda "anonimlik" va "masofa" insonlarda mas'uliyat hisining pasayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, pedagogikada kiberetika tushunchasi tobora kengroq o' rganilmoqda. Pedagogik tadqiqotlarda muloqot muammosining evolyutsiyasini quyidagi jadval orqali ko' rishimiz mumkin:

2-jadval.

Pedagogik tadqiqotlarda muloqot muammosining evolyutsiyasi

Davr	Muloqot markazi	Asosiy qadriyat	Pedagogik tadqiqot yo‘ nalishi
1970-1980 yy.	O‘ qituvchi (Avtoritar/Demokratik)	Shaxsiy namuna	O‘ qituvchining nutq madaniyati va pedagogik takt.
1990-2000 yy.	Hamkorlik (Dialogik)	O‘ zaro hurmat	Shaxsga yo‘ naltirilgan ta’limda muloqot psixologiyasi.
2010-2026 yy.	Tarmoq (Gibrid muloqot)	Raqamli mas’uliyat	Netiket, kiberetika va sun’iy intellekt etikasi.

Pedagogik tadqiqotlar evolyutsiyasi shuni ko‘ rsatadiki, etika tushunchasi statik emas. Agar avvalari pedagogik etika faqat “nima demoqlik” va “qanday ko‘ rinish” bilan bog‘ liq bo‘ lsa, bugun u:

Raqamli iz (Digital footprint) mas’uliyati;

Kiberbulling (tarmoqdagi tazyiq)ga qarshi kurash;

Intellektual mulk va ma’lumotlar daxlsizligini o‘ z ichiga oladi.

Bugungi tadqiqotlarda “Netiket” muammosi quyidagi yo‘ nalishlarda dolzarb bo‘ lib qolmoqda:

Emotsional intellekt va raqamli empatiya: Ekran ortidagi insonning his-tuyg‘ ularini anglash va unga nisbatan axloqiy munosabatda bo‘ lish. Akademik halollik (Integrity): Plagiatga qarshi kurash va manbalardan foydalanish etikasi[4].

Media-gigiyena: Axborot oqimidagi “fake” (yolg‘ on) ma’lumotlarni saralash va ularni tarqatmaslik mas’uliyati.

An’anaviy pedagogik merosdan zamonaviy “Netiket”ga o‘ tish – bu axloqiy normalarning inqirozi emas, balki ularning yangi texnologik muhitga moslashishidir. Pedagog olimlar uchun asosiy vazifa – klassik etika tamoyillarini saqlab qolgan holda, raqamli avlodga tarmoq madaniyatini o‘ rgatishning pedagogik modellarini ishlab chiqishdan iborat. Raqamli muloqot etikasining evolyutsiyasi shuni ko‘ rsatadiki, bugungi pedagog nafaqat bilim beruvchi, balki raqamli dunyo mediatori (vositachisi) hamdir. Retrospektiv tahlil asosida aytish mumkinki, an’anaviy pedagogik etika prinsiplari yo‘ qolgani yo‘ q, aksincha, ular yangi – virtual makonda yanada murakkabroq va mas’uliyatliroq shaklga kirdi. Kelajak pedagogikasida “Netiket” fani o‘ quv dasturlarining ajralmas qismiga aylanishi zarur. Raqamli muloqot va etika muammosining pedagogik tadqiqotlardagi evolyutsiyasini o‘ rganish natijasida quyidagi fundamental xulosalarga kelindi: Etik normalarning transformatsiyasi: Pedagogik etika o‘ z mohiyatini yo‘ qotgani yo‘ q, balki u “yuzma-yuz” muloqot tizimidan “ekranlararo” muloqot tizimiga moslashdi. Bu jarayonda Netiket shunchaki tartib-qoidalar majmui emas, balki raqamli dunyoda shaxsning axloqiy o‘ zligini namoyon qilish vositasiga aylandi. Pedagogik mas’uliyatning kengayishi: Zamonaviy o‘ qituvchi nafaqat o‘ z fanining mutaxassisi, balki o‘ quvchilar uchun raqamli madaniyat namunasi (role model) bo‘ lishi lozim. Retrospektiv tahlil shuni ko‘ rsatdiki, klassik pedagogikadagi “ustoz odobi” bugungi kunda “raqamli iz” (digital footprint) va axborot gigiyenasi tushunchalari bilan to‘ ldirilishi shart[5].

Tadqiqotlar shuni ko‘ rsatadiki, raqamli etikani shakllantirishda faqat taqiqlarga tayanib bo‘ lmaydi. Bu jarayon o‘ quvchida raqamli empatiya va kiber-mas’uliyat tuyg‘ ularini tarbiyalash orqali amalga oshirilishi lozim. Istiqboldagi vazifalar: Pedagogik tadqiqotlarning keyingi bosqichi sun’iy intellekt (AI) bilan muloqot etikasi va virtual borliqdagi axloqiy chegaralarni belgilashga qaratilishi zarur. Bu esa o‘ z navbatida ta’lim standartlariga “Raqamli etika” modullarini kiritishni taqozo etadi[6].

XULOSA

Bugungi kunda pedagogik oliy ta’lim muassasalarining vazifasi nafaqat o‘ z fani bo‘ yicha chuqur bilimga ega mutaxassis tayyorlash, balki raqamli dunyoda muloqot qila oladigan madaniyatli shaxsni shakllantirishdan iboratdir. Raqamli muloqot madaniyati – bu shunchaki texnik ko‘ nikma emas, balki pedagogik mahoratning zamonaviy ko‘ rinishidir. POTMlarda ushbu madaniyatni shakllantirish uchun yetarli resurslar va texnologik imkoniyatlar mavjud bo‘ lib, ularni tizimli ravishda ta’lim jarayoniga integratsiya qilish dolzarb masaladir. Zamonaviy oliy pedagogik ta’limning fundamental vazifasi faqatgina kompetentli mutaxassis tayyorlash bilan cheklanib qolmasdan, balki shiddat bilan o‘ zgarib borayotgan raqamli voqelikda kasbiy faoliyatni madaniyatli tashkil eta oladigan shaxsni shakllantirishga yo‘ naltirilgan. Global axborotlashuv jarayonlari ta’lim muhitining aralash (hybrid) va masofaviy shakllarga o‘ tishini ta’minladi.

Bu holat pedagogik oliy ta’lim muassasalari (POTM) oldiga yangi talabni qo‘ ydi: bo‘ lajak o‘ qituvchi virtual makonda nafaqat bilim uzatuvchi, balki yuksak muloqot madaniyati va etik normalar tashuvchisi bo‘ lishi lozim. Raqamli muloqot madaniyati – bu texnik savodxonlik, kiberetika va pedagogik mahoratning sintezi bo‘ lib, u bo‘ lajak pedagogning professional imidjini belgilovchi asosiy omildir. Bugungi kunda POTMlarda ushbu madaniyatni shakllantirish uchun keng ko‘ lamli tashkiliy, texnologik va metodik imkoniyatlar mavjud. Biroq, ushbu imkoniyatlardan foydalanish darajasi

ko‘ pincha texnik vositalar bilan cheklanib qolmoqda, muloqotning etik va tarbiyaviy jihatlari esa kurikulumdan tashqarida qolmoqda. Ushbu maqolaning dolzarbligi POTM o‘ quv jarayoniga raqamli etika modullarini tizimli integratsiya qilish zarurati bilan belgilanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘ YXATI

1. O‘ zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘ g‘ risida”gi Qarori. – Toshkent, 2019.
2. Baym N. K. Personal Connections in the Digital Age. 2nd ed. – Cambridge: Polity Press, 2015. – 184 p.
3. Floridi L. The Ethics of Information. – Oxford: Oxford University Press, 2013. – 353 p.
4. Jones K., Mitchell K. Defining and Measuring Civic Readiness in the Digital Age // Journal of Educational Computing Research. – 2016. – Vol. 54, No. 1. – P. 121–140.
5. Komenskiy Ya. A. Tanlangan pedagogik asarlar. – Toshkent: O‘ qituvchi, 1982. – 450 b.
6. Kurbanbayeva M. Pedagogik oliy ta’lim muassasalarida raqamli muloqot madaniyatini shakllantirish imkoniyatlari // Ilm sarchashmalari. – 2026. – № 7. – B. 87-92.
7. Kurbanbayeva M. Pedagogik oliy ta’limda raqamli kommunikativ kompetensiyani shakllantirishning innovatsion yondashuvlari // Tamaddun nuri. – 2025. – Vol. 8, No. 71. – B. 356–360.
8. Palfrey J., Gasser U. Born Digital: How Children Grow Up in a Digital Age. – New York: Basic Books, 2016. – 320 p.
9. Raqamli pedagogika va ta’lim texnologiyalari. Научно-методический журнал. – Ташкент, 2024. – № 2. – B. 132-238.
10. Ribble M. Digital Citizenship in Schools: Nine Elements All Students Should Know. 3rd ed. – Eugene, OR: International Society for Technology in Education (ISTE), 2015. – 248 p.
11. Shea V. Netiquette. – San Francisco: Albion Books, 1994. – 107 p.
12. UNESCO. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. – Paris: UNESCO Publishing, 2021.
13. Лихачев Б. Т. Педагогика: курс лекций. – М.: Юрайт, 2001. – 607 с.
14. Сухомлинский В. А. Педагогические советы. – М.: Просвещение, 1981. – 287 с.

References:

1. Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan. On the Approval of the Concept of Continuous Spiritual Education and Measures for Its Implementation. – Tashkent, 2019.
2. Baym N. K. Personal Connections in the Digital Age. 2nd ed. – Cambridge: Polity Press, 2015. – 184 p.
3. Floridi L. The Ethics of Information. – Oxford: Oxford University Press, 2013. – 353 p.
4. Jones K., & Mitchell K. Defining and Measuring Civic Readiness in the Digital Age. Journal of Educational Computing Research. – 2016. – Vol. 54, No. 1. – P. 121–140.
5. Komensky J. A. Selected Pedagogical Works. – Tashkent: O‘ qituvchi Publishing House, 1982. – 450 p.
6. Kurbanbayeva M. Opportunities for Developing a Culture of Digital Communication in Higher Pedagogical Education Institutions. Ilm Sarchashmalari. – 2026. – No. 7. – P. 87–92.
7. Kurbanbayeva M. Innovative Approaches to Developing Digital Communicative Competence in Higher Pedagogical Education. Tamaddun Nuri. – 2025. – Vol. 8, No. 71. – P. 356-360.
8. Palfrey J., & Gasser U. Born Digital: How Children Grow Up in a Digital Age. – New York: Basic Books, 2016. – 320 p.
9. Digital Pedagogy and Educational Technologies. Scientific and Methodological Journal. – Tashkent, 2024. – No. 2. – P. 132–238.
10. Ribble M. Digital Citizenship in Schools: Nine Elements All Students Should Know. 3rd ed. – Eugene, OR: International Society for Technology in Education (ISTE), 2015. – 248 p.
11. Shea V. Netiquette. – San Francisco: Albion Books, 1994. – 107 p.
12. UNESCO. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. – Paris: UNESCO Publishing, 2021.
13. Likhachev B. T. Pedagogy: A Course of Lectures. – Moscow: Yurait Publishing House, 2001. – 607 p.
14. Sukhomlinsky V. A. Pedagogical Advice. – Moscow: Prosveshchenie Publishers, 1981. – 287 p.